

Pri la roloj de la verbo esti, kaj cetere...

Didaktika rendevuo inter Claude Gacond kaj Henri Dognac

Unua rolo de la verbo esti

Henri Dognac.- Observante vin instrui esperanton al komencantoj, mi konstatis, ke vi dediĉas multajn paroligajn ekzercojn al la asimilado de frazoj kun la verbo **esti**. Ĉu vi konsideras, ke tiu verbo indas je tiom da atento?

Claude Gacond.- Certe jes! Analizo de pli ol 4'000 test-folioj de partoprenintoj al mia perkoresponda kurso por franclingvanoj malkovrigis al mi, ke en esperanto la verbo **esti** ludas kvar malsimilajn rolojn, kiujn la lernolibroj ĝenerale tre supraĵe aŭ nebulece klarigas, kiel cetere faris siatempe mia kurso.

Tiu analizo ankaŭ montris, ke ofte la instruantoj mem ne konscias pri la semantika komplekseco de la esperanta verbo **esti**, kaj ke pro tio ilia didaktiko tiurilate ne tre koheras. Nur el bona lingvo-analizo kreiĝas taŭga kaj fruktodona lingvo-instruado.

Henri.- Interese! Ĉu vi akceptus indiki al mi, kiujn kvar rolojn plenumas la esperanta verbo **esti**?

Claude.- Volonte! Kiam mi ekparoligas komencantojn helpe de bildaro, mi unue tre atentigas utiligi la verbon **esti** en ties nepre karakteriza rolo simboligebla per la signo (=).

Jen ekzemploj:

Tulipo estas (=) floro. Rozo estas (=) floro. Tulipo kaj rozo estas(=) floroj.

Hundo estas (=) besto. Kato estas (=) besto. Hundo kaj kato estas (=) bestoj.

Tablo estas (=) meblo. Seĝo estas (=) meblo. Tablo kaj seĝo estas (=) mebloj.

Libro estas (=) objekto. Telero estas (=) objekto. Libro kaj telero estas (=) objektoj

Ktp...

En tiuj pens-unuoj la vortordo ne estas libera.

Kaj koncerne al la paroliga instruado jen ekzemploj de tipaj demandoj kun ties atendataj respondoj:

Ĉu tulipo estas floro? – Jes, tulipo estas floro.

Ĉu kato estas meblo? – Ne, kato ne estas meblo, kato estas besto.

Kio estas rozo? – Rozo estas floro.

Kio estas tavolo kaj seĝo? – Tablo kaj seĝo estas mebloj.

Ktp...

Henri.- Ĉiuj instruantoj faras tiajn paroligajn demandojn.

Claude.- Tute certe jes, sed kiel vi baldaŭ komprenos, ili bedaŭrinde miksas en ili aliajn rolojn de la verbo **esti**. Kaj tial fontas ĉe la lernantoj postaj eraroj aŭ miskomprenoj, kiuj estus eviteblaj, se oni unue estus uzinta la verbon **esti** nur kun la signifo simboligebla per (=).

Kaj efektivigante tiujn ĉi perbildajn paroligajn ekzercojn, oni povas samtempe riĉigi la vortprovizon de la instruatoj per regula aldono de novaj bildoj bone elektitaj laŭ vidpunkto fonologia, cele al efika kontrolo de la prononco de ĉiuj sonoj konkretigataj de la 28 literoj de la esperanta alfabeto.

Oni ne forgesu aldoni ekzercadon de la sonoj "sc" kaj "dz" skribataj per kombino de po du literoj. Tiujn du sonojn tre tipe esperantajn bedaŭrinde neglektas multaj lernolibroj. Tial inter mia besta bildaro nepre troviĝas saltema *sciuro* kaj inter la bildoj de homoj renkontiĝas diversaj familianoj: *avo* kaj *avino*, *patro* kaj *patrino*, *knabo* kaj *knabino*, *onklo* kaj *onklino*, ktp..., per kiuj oni povas komprenigi kaj utiligi la vortojn *edzo* kaj *edzino*.

Henri.- Do vi riĉigas la vortprovizon sen samtempe kompleksigi la frazstrukturojn.

Dua rolo de la verbo *esti*

Claude.- Tute ĝuste! Kaj tiel ĉiu lernanto povas koncentriĝi je la asimilo de la nomoj, kiujn konkretigas la manipolata bildaro daŭre riĉigata de novaj ilustraĵoj.

Sed fakte hodiaŭ ni ne diskutas pri la efiko de la perbilda instruado, sed pri la diversaj roloj de la verbo *esti* kaj pri la neceso ilin taŭge komprenigi kaj asimiligi.

La instruo de la dua rolo de la verbo *esti* kondukas al unua struktur-ŝanĝa ekzerco, kiun la tradiciaj lernolibroj ĝenerale absolute neglektas.

Jen ekzemploj:

Elefanto estas granda, muso estas malgranda. ➤ *Elefanto grandas, muso malgrandas.*

La haroj de la knabo estas ruĝaj. ➤ *La haroj de la knabo ruĝas.*

La haroj kaj la barbo de la avo estas blankaj. ➤ *La haroj kaj la barbo de la avo blankas.*

Henri.- Do vi tuj enkondukas la senperan verbigon de la adjektivoj.

Claude.- Jes, ĉar tio estas unu el la tipaj karakterizaĵoj de la esperanta gramatiko ekde la unua periodo de la zamenhofa lingvo, kvankam nur meze de la 20-a jarcento gramatikistoj komencis disputaĉi pri ĝi.

Tiurilate mi ŝatas rakonti komikaĵon, kiu okazis dum semajna kurso ĉe Kultura Centro Esperantista en La Chaux-de-Fonds. Venis al ni vizite el Francujo esperanto-instruanto, ĝuste kiam miaj kursanoj kafumis kaj biskvitumis sur la teraso post tia strukturŝanĝa ekzerco; ili provis daŭrigi la ludon imagante mem frazojn, kiujn ili tuj korse transformis. Montrante la bluegan ĉielon unu el ili ekkriis: *La ĉielo estas blua*, kaj ĉiuj korse ripetis *Jes, la ĉielo bluas*. Alia konstatis: *La kafo estas bruna* kaj ĉiuj korusis: *Jes, la kafo brunas*. Tria deklamis: *La akvo estas varma* kaj ĉiuj ripetis: *La akvo varmas*. Ktp... Por iuj la akvo varmetis, por aliaj ĝi varmegis, kaj regis agrablega etoso ĝojplena.

Sed la franca kolego ne partoprenis tiun ĝeneralan feliĉon. Li tuj vigle kritikis min asertante, ke oni ne rajtas instrui la senperan verbigon de adjektivaj radikoj, kiu estas gramatika fenomeno rezervita al la poezia lingvo. Lian sufiĉe pedantan kaj ne tre afablan kritikon klonkludis la aserto: *"Vi malpravas! Oni ne rajtas senpere verbigi adjektivojn"*. Mi ĝentile transdonis al li la libregon *"Plena Ilustrita Vortaro de Esperanto"*, kiu dum mia instruado ĉiam kuŝas sur la tablo ekde la unua leciono. Ĝi estas referencilo. Serĉu la vort-elementon *"prav"*, mi petis. Kaj li baldaŭ konstatis, ke laŭ la propra teorio li estus devinta diri: *"Vi estas malprava!"*, sed ke Zamenhof mem jam senpere verbigis tiun ĉi adjektivon en sia proverbo *"Kiu jam havas, tiu pravas."*

Henri.- En tiuj ĵus menciitaj frazoj, per kio la verbo *esti* malsimilas al la verbo *esti* de la antaŭaj ekzercoj?

Claude.- Ili simple ne estas simboligeblaj per la signo (=). Fakte en tiuj ĉi pens-unuoj la verbo *esti* ludas helpan rolon por doni verban signifon al la koncernaj adjektivoj, kiel tio okazas en la franca lingvo, kiam oni diras: *"Le ciel est bleu."* kaj *"Le café est brun."* Sed diference al la franca lingvo, esperanto, pro sia internacieco, havas la kapablon senpere verbigi tiujn ĉi adjektivojn, kion ne kapablas fari la franca lingvo kaj kun ĝi multaj aliaj hindeŭropaj lingvoj.

Tiu unua strukturŝanĝa ekzerco ebligas klarigi, ke ne estas per siaj vort-elementoj *est*, *blu*, *kaf* kaj *brun*, ke esperanto estas internacia, sed per sia kapablo esprimiĝi kiel la lingvoj bezonantaj help-verbon por verbigi adjektivon, aŭ simple kiel la lingvoj, kiuj kapablas senpere verbigi adjektivon. La interlingvistoj, kiuj propagandis favore al la naturalismaj sistemoj *"occidental"* aŭ *"interlingua"* tion ne komprenis. Ili kredis, ke internacieco troveblas

je la leksika nivelo. Tial ili kreis kaj provis ekvivigi interlatinidajn idiomojn, kiuj bedaŭrinde gramatike neniel estas internaciaj. Kontraŭe al esperanto, per siaj gramatikaj kaj vortfaradaj handikapo, tiuj lingvo-projektoj tipe apartenas al la latineca mondo. Ili neniel konkurencas la internaciecon de esperanto.

Henri.- Kial niaj lernolibroj ne instruas tiun ĉi karakterizan gramatikan fenomenon?

Claude.- Simple ĉar niaj instruiloj kontentiĝas ripetadi, kelkfoje per aliaj vortoj, kio estis siatempe jam indikita en la unuaj lernolibroj, tio estas en la zamenhofa 16-regula *"Unua Libro"* de 1887 kaj en la epokfara *"Commentaire sur la Grammaire Esperanto"* [Komentario pri la Grammatiko Esperanto] de Louis de Beaufront. Sekve al la apero en 1900 de tiu didaktike epokfara verko, oni ne malprave konsideris ĝian aŭtoron kiel la Duan Patron de Esperanto.

En 1905 la proklamo de la *"Fundamento de Esperanto"* kiel oficiala lingva bazo kaj en 1908 la idistiĝo de la Dua Patro de Esperanto definitive stabiligis la esperanto-didaktikon. Ekde tiam la kurs-verkantoj ne nur fidele obeas al la *Fundamento*. Ili samtempe rajtigas sin ĉerpi rekte aŭ nerekte el la verko de la eks-dua patraĉo sen menciigi siajn fontojn. Ĉiu plimalpli kopiadas siajn antaŭulojn.

Kio ne estis klarigita en la menciitaj fundamentaj libroj, tio ĝenerale daŭre ne estas instruata ĝis nun en niaj lernolibroj.

Ekzemple ege malmultas la instruiloj, kiuj klarigas la formadon de la landnomoj. Tial abundas diskutaĉoj prilandnomaj en la rondoj de komencantoj.

Kaj nenio estas dirita pri la senpera verbigo de adjektivoj, adverboj, substantivoj, prepozicioj kaj konjunkcioj, kiu estas karakterizaĵo de la esperanta gramatiko.

Kaj la listo de la instruataj prefiksoj kaj sufiksoj restis senŝanĝa, kvankam la lingvo riĉiĝis je novaj vigle vivantaj afiksoj.

Stranga didaktika fenomeno, ĉu ne?

Henri.- Vi do opinias, ke la lernolibroj ne instruas la nuntempan lingvon.

Claude.- Mi simple konstatas, ke ili ne rezultas el analizo de la reale funkcia lingvo, sed ĉefe el remaĉado de malnovaj instru-normoj. Ekzemple ege malmultas la lernolibroj, kiuj almenaŭ resume raportas pri la vortfarada teorio de René de Saussure, kiu en 1910 fine komprenigis, eĉ al Zamenhof mem, kiel esperanto memstare kreas sian vortaron, tio ĉi responde al la vortfarada teorio de Louis Couturat, kiu naskis la ido-skismon.

Henri.- Kiel vi klarigas tiun ĉi stagnemon de niaj instruiloj?

Claude.- Ĉar esperanto ne estas instruata en la publikaj lernejoj. Sed ni fakte troviĝas antaŭ senelira problemo. Estas ankaŭ, ĉar esperantujo ne kapablis publikigi konvenajn lernolibrojn, kiuj reale priskribas la lingvo-uzon kaj ankaŭ instruas pri la disvolviĝo de la esperanta literaturo, ke esperanto ne povas eniri la publikajn lernejojn.

Sed ni revenu al nia verbo *esti*, la kaŭzo de nia konversacio.

Henri. Do, tiu verbo *esti* ludas la rolon de helpilo por verbigi adjektivojn, kiel ĉe la lingvoj, kiuj ne povas memstare verbigi la adjektivojn.

Claude.- Jes, kaj tial ambaŭ verbigaj formoj devas esti ekzercataj, la verbigo helpe de *esti* kaj la senpera verbigo, kiu tendencas ĝeneraliĝi kaj tial renkontiĝas pli kaj pli ofte eĉ en konversacioj.

Tial la kristanoj ŝatas kanti: *"Laŭdatu Dio!"* anstataŭ *"Dio estu laŭdata!"* kaj aŭdiĝas frazoj kiel: *"Se mia patro aĉetintus tiun ĉi domon, ni nun ne devus translokiĝi!"* anstataŭ la pli tradicia kaj ĝenerale nur instruata eldiro *"Se mia patro estus aĉetinta tiun ĉi domon, ni nun ne devus translokiĝi!"*

Henri.- En la TEJO-medio tiaj formoj oftas.

Claude.- Vi ĵus uzis senperan verbigon de la adverbo "*ofte*", kiu do ne kontentiĝis naski la adjektivon *ofta*, sed eĉ la verbon *ofti*. Konstante oni aŭdas tiajn senperajn verbigojn ne nur de adjektivoj, sed ankaŭ de substantivoj, adverboj, prepozicioj, ktp. Tial indas tuj instrui ilin al la komencantoj. Ne estas normale, ke freŝbakitaj esperantistoj malkovru tiujn ĉi uzojn ekster la kursaj rondoj okaze de rekta kontakto kun lingvo-praktikantoj.

Do ankaŭ frazoj kiel: "*En tiu familio la barbulo estas la avo kaj la senharulo estas la patro*" diriĝu sen la helpo de la verbo **esti** per strukturŝanĝa ekzercado: "*En tiu familio la barbulo avas kaj la senharulo patras*" aŭ "*En tiu familio avas la barbulo kaj patras la senharulo*."

Kaj dum tiuj ĉi ekzercoj oni sentigu, ke esperanto ĝenerale donas la preferon al la formulo "*avas la barbulo*" kaj "*patras la senharulo*", ĉar la subjekto tendencas sekvi netransitivan verbon, krom se ĝi estas pronomo, tiam ĝi antaŭas al netransitiva verbo.

Henri.- Ĉu vi utiligas la komplikajn gramatikajn terminojn "*transitiveco*" kaj "*netransitiveco*"?

Claude.- Por vi mi uzis la adjektivon "*netransitiva*". Sed en klarigoj al la lernantoj oni komprenigu, ke verboj povas havi unu valenton aŭ esti unu-valentaj, havi du valentojn aŭ esti du-valentaj, kaj eĉ havi tri valentojn aŭ esti tri-valentaj, kiel diras la lingvistoj. Oni povas ankaŭ paroli pri verboj kun unu ligo, du ligoj kaj tri ligoj aŭ unuligaj, duligaj kaj tri-ligaj. La infanoj ŝatas paroli pri verboj kun unu brako, du brakoj kaj tri-brakoj, aŭ unu-brakaj, du-brakaj kaj tri-brakaj. Grave estas ne la klarige uzata vorto mem, sed la kompreno pri la koncerna verba fenomeno.

Henri.- Ĉu vi povas doni ekzemplon pri verbo tri-valenta?

Claude.- "*La patrino donas pomon al sia fileto*". Aŭ "*Vespere la patro legas rakonton al siaj gefiloj*".

Henri.- Mi neniam aŭdis pri tiu trivalenteco.

Tria rolo de la verbo esti

Claude.- Kaj tamen vi flue parolas kaj skribas en esperanto. La instruantoj devas koni tiujn ĉi gramatikajn faktojn, por povi ilin konvene instrui. Sed ni revenu al la verbo **esti**. Nur iom post iom per trastudo de beletraj tekstoj oni malkovrigu al la studentoj ĉion, kion mi ĵus klarigis al vi.

En la lernolibroj la verbo **esti** aperas ofte en frazoj kiel: "*Sur la tablo estas florpoto kaj libro*." aŭ "*En la ĉambro estas lito, tablo kaj du seĝoj*." Vi tuj rimarkas, ke la subjekto tendencas troviĝi post la verbo **esti**, kaj ke tiu ĉi verbo **esti** nek simboligeblas per (=) kaj nek plenumas la rolon de verbiga helpilo. Per strukturŝanĝa ekzercado oni povas komprenigi, ke tiu ĉi verbo **esti** estas anstataŭigebla per aliaj verboj, kiel **troviĝi**, **stari**, **kuŝi**, ktp...

Jen ekzemplo:

Antaŭ la domo estas tri arboj. ➤ *Antaŭ la domo troviĝas tri arboj.* ➤ *Antaŭ la domo staras tri arboj.*

Malantaŭ la domo estas lageto. ➤ *Malantaŭ la domo troviĝas lageto.* ➤ *Malantaŭ la domo etendiĝas lageto.*

Oni komprenigu, ke en tiu ĉi uzo la verbo **esti** similas al speco de dirko anstataŭanta eblajn pli precizajn verbojn. Ĝi estas kvazaŭ sensignifa verbo, kaj tial stile preferindas la uzo de pli precizaj verboj kiel **troviĝi**, **stari** aŭ **kuŝi**, **etendiĝi**, ktp... Kaj oni povas eĉ enkonduki la uzon de la duvalenta verbo **trovi**:

Jen ekzemploj:

*Sur la tablo **estas** bildoj de bestoj, kajeroj, skribiloj kaj gumo.* ➤ *Sur la tablo **troviĝas** bildoj de bestoj, kajeroj, skribiloj kaj gumo.* ➤ *Sur la tablo **oni trovas** bildojn de bestoj, kajerojn, skribilojn kaj gumon.*"

Henri.- Interesa maniero komprenigi tiun rolon de la verbo **esti**, anstataŭigante ĝin per la verbo **troviĝi** kaj eĉ per la strukturo **oni trovas + n**.

Kvara rolo de la verbo esti

Claude.- Tiu ĉi strukturŝanĝa ekzercado kontribuas al la akiro de lingvaj refleksoj, kiuj asimiligas gramatikajn nociojn nur per lingvo-praktiko. Sed tio kontentige disvolviĝas, nur se la ekzemploj estas bone elektitaj kaj sufiĉe abundaj. Ili kondukas al ludoj gramatike ege produktivaj. Sed pri tio ni konversaciu alian fojon.

Post la malkovro de tiuj tri tre precizaj roloj de la verbo **esti**, la lernantoj pere de trastudo de beletraj tekstoj havos la okazon malkovri aliajn uzojn pli malfacile difineblajn de tiu verbo **esti**. Por ne tro kompleksigi la esplorojn, mi didaktike proponas ordigi la verbon **esti** laŭ 4 fakoj:

Unua fako: **esti**, kiu estas simboligebla per (=).

Dua fako: **esti**, kiu estas verbiga helpilo.

Tria fako: **esti**, kiu signifas **troviĝi**. La franclingvanoj rapide malkovras, ke tiu verbo **esti** povas tradukiĝi francen per la francaĵo "*il y a*", kaj la germanlingvanoj per la formulo "*es gibt*".

En la kvaran fakon oni registru aliajn eblajn uzojn de la verbo **esti**, kiuj nek simboligeblas per (=), nek ludas verbigan rolon, nek anstataŭeblas per alia pli preciza verbo. Tiuj aliaj roloj de la verbo **esti** ĉefe renkonteblas okaze de trastudo de beletraj tekstoj. Ili montras, kiom entute kompleksa estas la rolaro de la esperanta verbo **esti**.

Henri.- Ĉu vi povas doni ekzemplon?

Claude.- Jen nur unu: "*Estas la momento konkludi!*" En tiu ĉi pens-unuo la verbo **esti** nek simboligeblas per (=), nek ludas la rolon de verbiga helpilo, nek signifas **troviĝi**.

Okaze de tralego de beletraj tekstoj vi lokigu mem pense la renkontitajn verbojn **esti** en konvenan fakon, kaj tiel iom post iom vi mem sentos, ke la kvara fako ankaŭ havas sian didaktikan utilon.

Henri.- Vi pravas. Oni bone lernas nur tion, kion oni mem malkovras.

Claude.- Kaj tiam oni kapablas pli konvene gvidi esperanto-studon.

Kaj se vi amuziĝos analizi lernolibrojn rilate al la instruado de la menciitaj roloj de la verbo **esti**, tiam vi malkovros, kiom didaktike ili lamas. Kaj tio klarigas, kial multaj franclingvanoj longe diras: "*Sur la tablo estas florpoto.*" Ili fakte pensas "*Sur la table, il y a un pot de fleurs.*" [*Sur la tablo, ĝi tie havas florpoton.*] Se vi petas al ili, ke ili analizu tiun ĉi francaĵon, tiam vi konstatos, ke ne malmultaj el ili respondos, ke "*un pot de fleurs*" estas la rekta komplemento de la verbo "*a*", kies subjekto estas la pronomo "*il*". Tial la strukturŝanĝa ekzercado, kiu venigas la ekvivalentajn frazojn "*Sur la tablo troviĝas florpoto.*" kaj "*Sur la tablo oni trovas florpoton.*" kaj "*Sur la tablo staras florpoto.*" alportas al la franclingvaj lernantoj tre utilan didaktikan helpon.

Henri.- Ĉu alilingvanoj renkontas similajn malfacilaĵojn kun la verbo **esti**?

Claude.- Tutcerte! Mi havis la okazon plurfoje instrui esperanton al parolantoj de lingvoj, en kiuj ne ekzistas la nocio mem de la verbo **esti**. Ĉiam montriĝis, ke al ĉiu menciita rolo de la verbo **esti** tiuj lernantoj trovis tre precizan esprimeblon en la propra lingvo. En iliaj lingvoj

ekzistas pli da esprim-rimedoĵ, ol en esperanto. Kaj tio povas malfaciligi al ili la realan komprenon de la variaĵ roloj de la verbo *esti*.

Henri Dognac.- En venonta babilado ni nepre diskutu pri la pozitivaj flankoj de la perbilda instruado kaj pri la ebloj de la strukturŝanĝaj ekzercoj kaj ankaŭ pri la verbaj valentoj. Viaj aludoj al tiuj nocioj vekis mian scivolemon.

Claude Gacond.- Kial ne?

-oOo-